

Fenyvesi Balázs

Köztes-Európa

Egy fogalom, mely túlmutat önmagán

Köztes-Európa. Egy olyan szó, amellyel könnyen találkozhat korunk embere. Folyamatosan jelen van a médiában. Tele van vele a televízió, az internet, a rádió és persze nem olvashatunk újságot úgy, hogy a fent említett téma elő ne kerüljön. Ez a kifejezés része mindennapi életünknek. Gyakran halljuk, pedig e fogalom korántsem olyan új keletű, mint ahogy azt elsőre gondolnánk.

De mi is ez a Köztes-Európa? Köztes-Európáról lassan kétszáz éve beszélhetünk. A XX. század alkotta meg ezt a kifejezést arra, hogy definiálni tudja a Nyugat-Európa és az Orosz Birodalom, majd a Szovjetunió között elterülő térséget. Ám abban a kérdésben, hogy mekkora kiterjedésű a terület és melyek annak külső határai, mely országokat/országrészeket értjük alatta, az a szakértőket is megosztja. Felmerül bennünk a kérdés: Hogyan igazodhatunk el mégis ebben a bonyolult témakörben? Politikusok, történészek, politológusok és művészek is foglalkoztak, értekeztek ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban. Sokan, sokféleképpen gondolkodtak erről a tárgykorról. Elemezhetnénk a témát természeti és történetföldrajzi szempontból vagy akár kultúrtörténeti megközelítésből is, hogy csak néhány elemzési szempontot említsünk a teljesség igénye nélkül. A meghatározást az is nehezíti, hogy minden korszak és politikai rend másképp értelmezte és átértelmezte a szóban forgó kifejezést. Mást jelentett ez a gondolat a Nagy Háború előtti világban, a Párizs környéki békék után, a két világháború közt, a II. világháború végén, a hidegháború alatt és mást a kelet-közép-európai rendszerek bukásának bekövetkeztével.

Az első világháború előtt e megnevezés az Osztrák–Magyar Monarchiát és a Török Birodalom, egykori önállóságukat visszanyert, balkáni tartományait jelölte. A versailles-i békerendszer azonban megszüntette a dunai monarchiát, a haldokló Oszmán Birodalmat. Így akkoriban ez megjelölésen az antant által meg- vagy újraalkotott, sokszor az elődállamaikhoz hasonlóan soknemzetiségű kisállamok sorát értjük. Majd a második világháború után, ahol már körvonalazódott a kétpólusú világ, amely végül a hidegháborúban csúcsosodott ki, ott azt az összefüggő, a Balti-tengertől a Fekete-tengerig tartó ütközőállamok halmazát találjuk e címszó alatt, amelyek elválasztották a szocialista Szovjetuniót a nyugati, kapitalista szövetségesektől és Tito „különutas” Jugoszláviájától. Végül a rendszerváltások után és napjainkban azokat az egykori keleti blokkbeli és a Szovjetunió, Csehszlovákia vagy Jugoszlávia felbomlásából

létrejött országok sorolhatók ide, amelyeknek egyik fele már tagja az Európai Uniónak, más részük pedig az uniós csatlakozásra vár.

Mint láthatjuk ez a vidék sok más-más népsűrűségű, társadalmi és politikai berendezkedésű, különböző természeti adottsággal bíró, ebből kifolyólag eltérő gazdaságú területeket fed le. A vidék mind etnikai, mind felekezeti téren nagyon sokszínű. A régió lakosságának többsége a három ábrahámiai vallás híve. Az itteniek nagyobb része a kereszténység valamelyik ágához: a katolicizmushoz, a protestantizmushoz vagy az ortodoxiához tartozik. Szunnita muszlimokat (albánok, balkáni törökök, bosnyákok, dobrudzsai tatárok és a pomákok) találunk a Balkánon, ahol szigetszerűen helyezkednek el a többségi keresztény társadalomban. Ha tágabb értelemben Törökországot és a Kaukázust is Európa és ezzel együtt Köztes-Európa részének tekintjük, akkor ott még markánsabban megjelenik az iszlám vallás jelenléte. Tovább árnyalják a képet az itt élő askenázi és szefárd izraeliták, akik száma megoszlik a judaizmus hat irányzata (haszid, ortodox, konzervatív, status quo ante, neológ és reform irányzatok) közt. A fent említett adatok is bizonyítják, hogy Köztes-Európa mennyire heterogén.

E heterogenitásból fakad, hogy a békekonferenciákon mesterségesen megvont, kisebb korrigálásokkal napjainkban is fennálló határok nem mindig vagy egyáltalán nem esnek egybe a nyelvi határokkal, ez néha a keveredés mértéke miatt lehetetlen lenne, ebből következik, hogy az itteni államok mind rendelkeznek valamilyen kisebbséggel, vagyis nem sok helyi ország mondhatja magát nemzetállamnak. A térség némelyik köztársaságára jobban illene a nemzetiségi állam jelző. Ám ezek a különbségek már nem olyan nagyok, mint egy év százada. A történelem viharában a be- és kivándorlások, ki- és betelepítések, megtorlások, lakosságcserek és persze az asszimiláció sokat tett abban, hogy az itt emlegetett országok nemzeti jellege megerősödjön, viszont így is jelentékeny a kisebbségek száma.

Ady Endre komp-országnak nevezte Magyarországot, véleményem szerint ez a megfogalmazás nemcsak hazánkra, hanem a térségünk összes nemzetére is találó megnevezés lenne. Hiszen mindnyájunkat jellemez az útkeresés. Régebben is a magunk helyét kerestük Európában és vele együtt a világban. Útkeresők voltunk és vagyunk is, s ki tudja, talán leszünk is. Hol kelet felé tekintünk, hol pedig nyugat felé fordítjuk arcunkat. Mi sem igazán tudjuk, merre is kellene mennünk, hol csikarhatunk ki kedvezőbb pozíciókat. Az egy ország, két tábor tipikus esete a miénk. Köreinkben helyet foglalnak az euroszeptikusok és a páneurópai eszmék elkötelezett hívei. Az 1989-es rendszerváltás után nemcsak a nemzeti szuverenitásukat frissen visszanyert kelet-közép-európai államok, hanem a nyugat-európai országok is válaszütra kényszerültek. Az egyik alternatíva az, hogy a Nyugat megelőszik az akkor fennálló, jól

működő közösséggel, és az európai egység a keleti országok nélkül valósul meg. Ez rövidtávon kifizetődő, hiszen így a már kialakult szövetség stabilitása megmarad. Az akkori (sok szempontból talán ma is ez jellemzi térségünket) köztes-európai országokban feszültségek és gazdasági nehézségek vannak, és hatalmas összegeket emésztene fel a letarolt gazdaságok újjáélesztése. Az itteni országokat át kellett vezetni a tervgazdálkodásból a piacgazdaságra. Ám az unió nyugati részének szüksége van a keleti részre annak erőforrásai, munkaereje és felvevőpiaca miatt. A Nyugatnak kell egy hátország, melyre régiónk kiválóan alkalmas. A Kelet is komoly dilemma elé került. Elkötelezi magát az európai egység irányába vagy megpróbál fennmaradni sodródó kisállamok halmazaként. Könnyebb lett volna visszafordulni a vad kapitalizmushoz, a társadalmi és etnikai feszültségek közé, hazafiságnak álcázott szélsőséges sovinizmushoz, gyanakvóan tekinteni a hazánkban élő olyan elemekre, melyek különböznek az államalkotó nemzetétől, akár hitük, nyelvük vagy szokásaik miatt. Elvakultan kapaszkodni a nemzetállam eszményébe.

Végül az előbbi alternatíva diadalmaskodott: elsőként Görögország lépett be 1981-ben az Európai Gazdasági Közösségbe. 1986-ban Spanyolország és Portugália lett tag, majd 1995-ben Finnországgal, Svédországgal, Ausztriával folytatódott a bővülés. 1990-ben az NDK egyesült az alapító tagnak számító Német Szövetségi Köztársasággal, így a keletnémetek is az Európai Közösség polgáraivá váltak. 2004-ben Lengyelország, Szlovénia, Magyarország, Ciprus, Csehország, Szlovákia és a három balti köztársaság (Litvánia, Lettország, Észtország) lettek az Unió tagjai. 2007-ben Románia és Bulgária csatlakozott. A legutóbbi bővítésre 2013-ban került sor, ekkor Horvátország kötelezte el magát az európai integráció mellett. Lehetséges jövőbeni tagok ún. tagjelöltek között szerepel több ország a térségünkben (Albánia, Montenegró, Szerbia, Törökország és Macedónia). Potenciális tagjelölt státusszal bír Bosznia-Hercegovina és a vitatott jogállású Koszovó.

Még nem dőlt el, hová tart Európa és benne a mi Köztes-Európánk. Arra a kérdésre, hogy az unió államszövetség lesz-e vagy szövetségi állam, arra csak az utódok tudnak majd hitelesen felelni. Az viszont leszögezhető tény, hogy valamiféle európai egységre szükség van, hogy ki tudjunk állni a világ elé, hiszen együtt könnyebben szembenézhetünk a jövő problémáival. Európa sosem lesz egy nemzet, sem pedig teljesen homogén terület. A nemzeti fejlődés és a kontinens érdekei viszont összeegyeztethetők és jól harmonizálnak. A mi zónánk kis népei, melyeket nem egyszer leckézetett meg a történelem, saját nyelvükkel és kultúrájukkal még jobban megtalálják a maguk helyét és biztonságát egy nagyobb egész részeként. Fontos, hogy a kapcsolat ne vezető és alárendelt, kiszolgáló és kiszolgált viszonya legyen, hanem egyenrangú, partneri együttműködés. Ám a viharos történelmi múlt miatt a kelet-közép-európai

államok egymáshoz fűződő viszonya enyhén szólva is feszült és gondterhelt. Köztes-Európa országait a közös sors tartja össze: folyamatos államhatár változások, az etnikai keveredés, a függetlenségért folytatott örök harc, és a kisebbségi lét állandó tapasztalata.

A bibói gondolat azt tanítja számunkra, hogy értsük meg e, sokféleség hogyanját és miértjét, majd fogadjuk el azt. Ismerjük fel, mi különböztet meg minket egymástól, mitől leszünk mi magyarok, csehek vagy éppen lengyelek, de értsük meg azt is, hogy több hasonlóság van köztünk köztes-európai nemzetek közt, mint különbség. Belátni az itteni népek egymásrautaltságát és sorsközösségét, hogy ne egyik nagyhatalomtól csapódjunk a másikhoz, hanem együtt hatásosan képviselhetjük érdekeinket, hogy megmutassuk az egységet a sokszínűségben, amely térségünk jellegzetes hangulatát és báját adja. Bízni abban, hogy eljön egy kor, melyben mindenki úgy élheti meg patriotizmusát, hogy azzal ne sértsen mást. Hinni abban, hogy az elődök sikereiből és kudarcaiból levonjuk a konzekvenciát és ezáltal jobb emberek és jobb honpolgárokká váljunk. A múlt elfeledése nélkül, túllépni az évszázados sérelmeken, békejobbot nyújtani akkor is, ha nehéz és akkor is, ha fáj, hiszen ebből sarjad majd egy új Kelet-Közép-Európa. Egyszer talán eljön az a kor, melyben az országok vezetői és lakói hídként tekintenek majd a hazájukban élő nemzeti kisebbségeikre. Nem állítom, hogy könnyű lesz, azt sem, hogy gyorsan megy majd végbe, beletelhet évekbe, évtizedekbe, de az is lehet, hogy évszázadokba, de ha ez egyszer megvalósul, akkor egy élhetőbb s jobb régiót hagyunk utódainkra. Minket és korunkat majd az utókor ítéli meg. Ám hogy mindez utópia marad-e vagy megvalósul, az elsősorban rajtunk és az elkövetkező generációkon múlik. Tartózkodnunk kell a szélsőségektől. Végül arra a kérdésre, hogy egységes-e a Köztes-Európa?

Igen, a sok heterogén darab alkot egy oszthatatlan egészet.

Források:

Rubicon, 2014/1. különszám, Európa

Bibó István: Kelet-európai kisállamok nyomorúsága

- <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/194.html> (2014. április 10.)